

DOI: <https://doi.org/10.71404/ppss.2025.1.29>

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИЛУЧЕННЯ,
ПЕРЕДАЧІ ТА РЕПАТРІАЦІЇ ТІЛ (ОСТАНКІВ) ОСІБ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ
У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Інна Володимирівна САВЕЛЬЄВА,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри
кримінального процесу та
криміналістики факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Одеського державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0003-8747-3950>*

Олександр Сергійович КЛИМЕНКО,

*докт. філософії, доцент кафедри
кримінального процесу та
криміналістики факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції
України Одеського державного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-0694-2328>*

З початком повномасштабної війни питання повернення тіл загиблих військових і цивільних стало не лише гуманітарною, а й правовою проблемою, що безпосередньо пов'язана з дотриманням міжнародних стандартів, зокрема Женевських конвенцій, а також з виконанням національного законодавства.

Женевські конвенції вимагають від сторін конфлікту без затримки пошуку та евакуації тіл, проведення медичного огляду і ідентифікації, забезпечення індивідуального поховання тощо. Україна дотримується цих норм через генетичні бази Міністерства внутрішніх справ, Координаційний штаб з полоненими та співпрацю з Міжнародним комітетом Червоного Хреста. Російська федерація послідовно порушує положення міжнародного гуманітарного права, зокрема перешкоджає доступу до тіл загиблих на тимчасово окупованих територіях, організовує масові поховання без належної ідентифікації та використовує процес повернення тіл як інструмент політичного тиску, зокрема через навмисне зволікання з передачею. Такі дії суперечать положенням статті 130 Четвертої Женевської конвенції, яка забороняє затримку тіл померлих [1]. Для України суворе дотримання цих норм не лише є свідченням гуманного ставлення, а й слугує чинником зміцнення міжнародної підтримки. Натомість зафіксовані порушення з боку Росії

розглядаються як воєнні злочини, що можуть стати предметом майбутніх судових розглядів. Система законодавства України у сфері вилучення, передачі та репатріації тіл загиблих у війні є комплексною й базується на кількох ключових нормативно-правових актах, серед яких:

- Конституція України гарантує право на гідність, захист життя та повагу до померлих;

- Закон України «Про поховання та похоронну справу» визначає порядок поховання, ідентифікації тіл, оформлення відповідних документів та дотримання санітарних вимог;

- Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» регулює процедури визнання особи зниклою безвісти у зв'язку з воєнними діями, визначає права родичів та обов'язки державних органів щодо пошуку, ідентифікації та передачі останків;

- Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 № 698 «Деякі питання забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих (померлих) у зв'язку із збройною агресією проти України» встановлює спеціальний порядок дій щодо вилучення, зберігання, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, загиблих у зв'язку зі збройною агресією проти України, а також форми необхідної документації.

За час повномасштабної агресії Україна зіткнулася з безпрецедентною кількістю загиблих, що потребують ідентифікації, транспортування та поховання. Систематично відбуваються обміни тілами, і лише за період війни було репатрійовано тисячі тіл українських військових і цивільних. Все це створює значне навантаження на державні інституції, вимагає чіткої координації та прозорих процедур. Велика кількість повернутих тіл за короткий період підкреслює як інтенсивність бойових дій, так і злагоджену взаємодію між військовими, правоохоронцями, судово-медичними експертами та міжнародними організаціями, зокрема Міжнародним комітетом Червоного Хреста. Це також демонструє важливість прозорих процедур і постійної уваги до гуманітарних стандартів навіть в умовах активної війни.

У процесі ідентифікації загиблих беруть участь кілька ключових державних інституцій. Основну роль відіграє Міністерство внутрішніх справ України, зокрема його Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр, який проводить молекулярно-генетичні експертизи для встановлення особи загиблих. Важливу функцію виконують регіональні бюро судово-медичної експертизи, які встановлюють причину смерті, здійснюють огляд тіл та збір біологічних зразків для подальшої ідентифікації.

Національна поліція України приймає заяви про зникнення осіб, організовує пошук та координує роботу з родичами загиблих. Служба безпеки України бере участь у координації пошуку та обміну тіл, особливо у випадках військовополонених і зниклих безвісти на окупованих територіях. До процесу залучені також Збройні сили України, які забезпечують пошук і евакуацію тіл з поля бою, та Державна служба

з надзвичайних ситуацій, що допомагає з транспортуванням тіл і проведенням пошукових операцій.

Крім того, Міністерство охорони здоров'я України відповідає за організацію судово-медичних експертиз, а Міністерство юстиції бере участь у веденні Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. Усі ці інституції взаємодіють між собою для забезпечення максимально точної ідентифікації загиблих та передачі тіл родинам для поховання.

Дотримання процедур вилучення, передачі та репатріації тіл є важливим чинником для міжнародної репутації України. Відкритість, прозорість і відповідність міжнародним стандартам у цьому питанні зміцнюють довіру партнерів, сприяють підтримці України на світовій арені та підкреслюють відмінність від дій держави-агресора.

Україна стикається з низкою серйозних викликів при дотриманні міжнародних стандартів репатріації тіл загиблих унаслідок російської агресії. По-перше, значною проблемою є стан тіл, які повертаються з поля бою або з російських в'язниць: вони часто перебувають на пізніх стадіях розкладу, фрагментовані, деформовані чи мають сліди катувань, що суттєво ускладнює ідентифікацію та дотримання процедур, передбачених Женевськими конвенціями. По-друге, російська сторона нерідко затягує або блокує передачу тіл, проводить власні розтини й вилучення біологічних зразків, що ускладнює подальшу експертизу українськими фахівцями та може бути використано для приховування злочинів або ускладнення розслідувань. Ще одним викликом є відсутність повної інформації про кількість тіл, які залишаються на окупованих територіях або в Росії, а також нерегулярність і непрозорість обмінів.

Окремою проблемою є психологічне навантаження на українських фахівців, які працюють з великим обсягом тіл у важкому стані, а також необхідність постійного вдосконалення навичок для роботи з родинами загиблих. Оперативне ідентифікування та повернення тіл дозволяє зменшити соціальну напругу, забезпечити родинам можливість гідно попрощатися із загиблими, а також сприяє розкриттю воєнних злочинів і фіксації доказів. Це важливо для суспільної стабільності та психологічної підтримки сімей загиблих.

Таким чином, в умовах триваючих бойових дій, окупації частини територій та обмеженого доступу до місць загибелі постійно виникають нові виклики забезпечення вилучення, передачі та репатріації тіл (останків) осіб, які загинули або померли у зв'язку зі збройною агресією проти України, що вимагає адаптації законодавства, розвитку інфраструктури для зберігання та ідентифікації тіл, підвищення кваліфікації персоналу та залучення міжнародної допомоги.

Список використаних джерел

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 18 жовтня 1907 р.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text